

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

LEKSIKOGRAFIJA, FRAZEOLOGIJA I RJEČNIK KAO MJESTO NJIHOVA SUSRETA

Ivana Filipović Petrović

KADA SE SRETNU LEKSIKOGRAFIJA I FRAZEOLOGIJA. O STATUSU FRAZEMA U RJEČNIKU

Zagreb: Srednja Europa, 2018.

Predmetom je bavljenja leksikografije teorija i praksa sastavljanja rječnika. Može se reći da ona predstavlja primjenu leksikologije u praksi. Te se dvije jezikoslovne discipline međusobno prožimaju i nadopunjuju te imaju isti predmet proučavanja. Iako leksikografija ima dugu samostalnu tradiciju, ona ovisi o leksikologiji. Frazeologija se kao samostalna jezikoslovna disciplina iz leksikologije izdvaja tek sredinom 20. stoljeća. Jezikoslovci su se i ranije bavili frazemima, ali je ta djelatnost uglavnom ostala na njihovu prikupljanju i inventariziranju, i to uglavnom u okviru leksikografskih radova. Sustavan pregled načina na koje je leksikografska praksa pristupala osnovnim jedinicama frazeološkoga jezičnog sustava donosi Ivana Filipović Petrović pišući o statusu frazema u rječniku kao mjestu susreta leksikografije i frazeologije. Metodologija slijedi načelo od pojedinačnoga prema zajedničkomu, a

sadržaj, uz *Predgovor* i *Uvod* čine sljedeća poglavlja: *Leksikografija: između znanosti i zanata*, *Frazeologija: stazama lingvističke discipline*, *Kada se sretnu leksikografija i frazeologija*, *Zaključak*, *Izvori i rječnici*, *Bibliografija*, *Popis slika, grafikona i tablica* te *Indeks frazema*.

Uvodno autorica donosi pregled promišljanja o rječnicima i frazeologiji kao jezikoslovnoj disciplini te kratak osvrt na sadržaj pojedinih poglavlja. U duhovitoj poanti uvodnih riječi izražava nadu da će svojim radom pružiti smjernice za buduća leksikografska istraživanja te da će *Scaligerovo proročanstvo otpustiti svoje višestoljetne okove* (str. 4).

Drugo je poglavlje posvećeno leksikografiji te podijeljeno u tri potpoglavlja – *Od najstarijih lista riječi do e-leksikografije*, *Postoji li teorija leksikografije* te *Leksikografija i lingvistika*. Prvo je od njih posvećeno razvoju leksikografije – od leksikografskih početaka u svijetu i u

Hrvatskoj preko razvoja moderne leksikografije i rječničke tipografije do suvremenih računalnih korpusa i e-leksikografije. Za svako se od navedenih razdoblja navode obilježja leksikografskoga rada te najvažnija ostvarenja na tom području, sustavno, pregledno, sažeto, a izrazito informativno i sadržajno. Drugo je potpoglavlje posvećeno statusu leksikografije kao znanstvene discipline, namjeni rječnika kao jedne od triju glavnih sastavnica leksikografskoga trokuta, važnosti poznavanja teorijske leksikografije u leksikografskomu radu te usmjerenosti na korisnika i njegove potrebe. S tim ciljem se ističe i potreba navođenja primjera upotrebe u odgovarajućem kontekstu, a dobri bi primjeri upotrebe trebali biti „tipični, informativni i shvatljivi” (str. 33, prema Atkins i Rundell, 2008: 458). Treće je potpoglavlje posvećeno odnosu između leksikografije i lingvistike, njihovoj povezanosti i prinosu koji sve grane lingvistike mogu dati leksikografiji. Ističe se zahtjevnost i važnost oblikovanja objašnjenja značenja u rječničke definicije, posebno kod višeznačnih riječi.

Treće je poglavlje naslovljeno *Frazeologija: stazama lingvističke discipline* i sastoji se od triju potpoglavlja. U prvomu se daje odgovor na pitanje *Kamo je dosad stigla*, i to u obliku pregleda dosadašnjih bavljenja frazeologijom kao jezikoslov-

nom disciplinom, pri čemu se izdvajaju dvije frazeološke škole – „... tradicionalne, proizašle iz formalnih pristupa jeziku, i kognitivne, proizašle iz funkcionalnih pristupa jeziku” (str. 43). Razlog supostojanju različitih naziva za osnovnu jedinicu frazeološkoga jezičnog sustava autorica vidi u razlikama u shvaćanju što je frazem i koja su njegova osnovna obilježja, a koristi u hrvatskoj frazeologiji uvriježeni termin *frazem* te po potrebi i „*višerječnica* (engl. *multi-word lexical units*) koja će služiti kao svojevrsni hiperonim frazemu, prema prijedlogu Branke Tafre” (str. 46, prema Tafra (2005: 282)). Donosi se pregled bavljenja frazemima, frazeološkom terminologijom i problematikom, posebno klasifikacijom frazema, i to u okviru ruske frazeološke škole, američke frazeologije i zagrebačke frazeološke škole. Zaključno se navode obilježja frazema prema tradicionalnoj frazeološkoj školi: *polileksičnost*, *nepromjenjivost* (*okamenjenost*), *reproduciranje u gotovu obliku*, *desemantiziranost* te *ustaljenost*, *konvencionalnost* (str. 55–57). U trećemu se potpoglavlju promišljanja o frazemima i istraživanja na tomu području stavljaju u kontekst kognitivnolingvističke teorije koja se „temelji na filozofiji iskustvenog realizma koja podrazumijeva humanistički pogled na jezik u kojem značenje ovisi o čovjekovu tijelu,

znanju o svijetu i pojedinoj situaciji, nasuprot filozofiji objektivizma koja izuzima čovjeka iz stvaranja značenja i metafora naglašavajući postojanje doslovnog značenja riječi i devijantnosti metaforičkih izraza” (str. 58). Sustavno se uz iscrpno pozivanje na relevantnu literaturu navode kriteriji za opis frazema u kognitivnoj frazeološkoj školi, od njegove semantičke raščlanjivosti, kojoj potvrdu pruža model dekompozicije frazema u psiholingvističkom pristupu, konstrukcije kao rješenja za prikaz frazema, promišljanja o procesima razumijevanja frazema te njihovoj motivaciji i semantičkim proširenjima u pozadini frazema (metafora i metonimija te kulturni modeli i konceptualna integracija). Aspekti se transparentnosti frazema donose prema Langlotzu (2006: 126–127), u *sažetom obliku uz autoričin odabir primjera frazema iz Benešićeva „Rječnika”* (str. 72; slika 9 na str. 74). Ističe se važnost utvrđivanja kanonskoga oblika frazema kao polazišta za definiranje i istraživanje frazemske varijantnosti i modifikacija. Odgovor na naše razumijevanje frazeoloških modifikacija, namjernih preoblika frazema s određenom komunikacijskom svrhom, autorica vidi u teoriji konceptualne integracije, *ponajprije stoga što objašnjava jezične procese u stvarnome vremenu* (str. 77). Donosi se i pregled istraživanja koja frazeologi-

ju vide kao jezik kulture, te se ona stoga treba povezati sa svjetonazorom i mentalitetom određene jezične zajednice. Zaključno se navode i obilježja frazema prema kognitivnoj frazeološkoj školi: *polileksičnost, promjenjivost, semantička transparentnost te konvencionalnost i reproduciranje u cjelovitom obliku* (str. 79–81).

U četvrtomu se poglavlju daje odgovor na pitanje što se događa kada se sretnu leksikografija i frazeologija te što svaka od tih dviju disciplina želi u tomu teorijskom spoju. Na opseg i odabir frazema u leksikografskoj obradi utječu teorijske postavke koje slijedi sastavljač rječnika. Pri izboru rječničkih natuknica i njihova oblika ističe se važnost računalnih korpusa koji daju i podatak o frekvenciji frazema te pružaju brojne primjere njegove uporabe. Pristup leksikografskoj obradi frazema potrebno je navesti u predgovoru pojedinoga rječnika „odnosno tekstu koji se različito naziva: *vodič za korištenje rječnikom, vodič za rječničke natuknice, osnovni podaci o rječniku i slično*” (str. 83). Pri toj je obradi od posebne važnosti određivanje nadnatuknice i natukničkoga lika frazema. Potonji je, navodi se, najčešće isti kao i kanonski oblik frazema, trebao bi odgovarati sinkronijskoj uporabi frazema (str. 86), a pri njegovu su određivanju ključna tri kriterija: „korpusni

podaci, gramatička struktura frazema i njegova konceptualna motivacija (isto, prema Parizoska 2009: 96). Računalni korpusi donose velik broj primjera frazema u uporabi, što je važno pri utvrđivanju njihovih varijanti i modifikacija. Autorica navodi da su frazemske inačice sustavno zabilježene u frazeološkim rječnicima hrvatskoga jezika, no frazemske modifikacije u njima uglavnom nisu zastupljene. Istraživanja provedena u okviru kognitivne lingvistike, ističe autorica, pokazala su da je to potrebno, a kao primjer zanimljiva rješenja pri njihovoj leksikografskoj obradi navodi engleski frazeološki rječnik *Longman Idioms Dictionary* (1998). Također ističe da „treba imati na umu da su varijante i modifikacije frazema fenomen jezika u upotrebi, što znači da ih se sustavno i statistički može utvrditi jedino na velikome broju primjera stvarne upotrebe [...]. Stoga rječnik koji sadrži modifikacije može jedino biti vođen korpusom.” (str. 88-89). Navedeno se potkrepljuje primjerima na podlozi rezultata pretrage provedene u korpusu hrWaC (v. str. 89). Naglašava se i važnost primjera upotrebe frazema u rječniku kojima se, prema autoričinu mišljenju, u suvremenoj hrvatskoj leksikografiji daje premalo važnosti (str. 91). Pri odabiru primjera upotrebe važnu ulogu imaju računalni korpusi, ali i sam leksi-

kograf. Uz frazem bi u rječniku trebala biti zabilježena i njegova upotreba u određenom registru. Za navedeno autorica kao primjer zanimljiva rješenja u hrvatskoj frazeografskoj praksi navodi *Rječnik animalističkih frazema* (2017). Tema je drugoga potpoglavlja status frazema u rječniku, i to u izvorima koji pripadaju hrvatskoj frazeografiji: prvim frazeografskim pristupima u hrvatskim rječnicima, potom prvim većim frazeografskim prinosima u *Rječniku hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića* Julija Benešića, dosadašnjim hrvatskim frazeološkim rječnicima te u nacrtu za mrežni frazeološki rječnik hrvatskoga jezika. Središnje mjesto u ovom potpoglavlju pripada Benešićevu *Rječniku*, i to stoga što je istraživanje i analiza u njemu sadržane frazeološke građe bila provedena u okviru autoričine doktorske disertacije, te iz razloga što se taj rječnik može „smatrati pretečom razvoja frazeološke misli” (str. 95). Opis leksikografskih metoda korištenih pri obradi frazeološke građe donosi se na primjeru dvaju hrvatskih frazeoloških rječnika – *Frazeološkoga rječnika hrvatskoga ili srpskog jezika* Josipa Matešića (1982) i *Hrvatskoga frazeološkog rječnika* (2014). Slijedi dio posvećen temeljima i planu izrade *Mrežnoga frazeološkog rječnika hrvatskoga jezika*, odabiru korpusa, abecedno-koncep-

tualnoj organizaciji frazema, metodologiji njihova prikupljanja i istraživanja te primjerima njihove leksikografske obrade. Prilog ovom potpoglavlju predstavlja tablični prikaz „statusa skupine frazema u četirima hrvatskim rječnicima: Benešićevu *Rječniku hrvatskoga književnoga jezika od prepорода do I. G. Kovačića*, sv. 1–12, koji je sastavljen 1951. – 1957., a tiskan nepromijenjen 1986. – 1990., Matešićevu *Frazeološkome rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika* (1982), *Hrvatskome frazeološkom rječniku* (2014) Antice Menac, Željke Fink Arsovski i Radovana Venturina te Anićeve *Velikome rječniku hrvatskoga jezika* (2003)” (str. 149–150).

U *Zaključku* se navodi kako se ovom knjigom želi dati doprinos stvaranju teorijskoga okvira za izradu *Mrežnoga frazeološkog rječnika hrvatskoga jezika*, a slijede poglavlja *Izvori i rječnici*, *Bibliografija* i *Indeks frazema*.

Knjiga Ivane Filipović Petrović *Kada se sretnu leksikografija i frazeologija* predstavlja vrijedan doprinos objema disciplinama koje se nalaze u njezinu naslovu. Kroz pregled bavljenja frazeologijom i leksikografijom, sustavnim objašnjavanjem

načina i metoda rječničke obrade osnovnih jedinica frazeološkoga jezičnog sustava, uzimajući pritom u obzir i tradicionalne i suvremene teorije pristupa njihovoj analizi, autorica daje smjernice za nastanak *Mrežnoga frazeološkog rječnika hrvatskoga jezika* utemeljenoga na postavkama korpusne lingvistike i e-leksikografije. S nestrpljenjem ga očekujemo.

Željka Macan

Literatura

- Atkins, Sue i Michael Rundell (2008) *The Oxford guide to practical lexicography*. Oxford University Press, New York.
- Langlotz, Andreas (2006) *Idiomatic creativity: a cognitive-linguistic model of idiom-representation and idiom-variation in English*, John Benjamins, Amsterdam – Philadelphia.
- Parizoska, Jelena (2009) *Idiom variability in Croatian: the case of the CONTAINER schema*, *Études Cognitives*, 9, 171–180.
- Tafra, Branka (2005) *Od riječi do rječnika*, Školska knjiga, Zagreb.